

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024



No 5

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati



74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982



Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 114 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-mayda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.



MUNDARIJA

Uy-joy qurilishi madaniyati, uning o'ziga xos xususiyatlari va tamoyillari.....	10
Davletov Islambek Xalikovich, Zikrullayev Valixon G'aybullayev o'g'li	
Hududlar investitsiya muhitini oshirish muammolari.....	16
Akbarov Bekmurod Miryakubovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasi ellikqal'a tumanida turizm klasterini joriy qilish mexanizmi.....	22
Norchayev Asatullo Norbo'tayevich	
Small Business and Private Entrepreneurship is the Priority Direction of Our Country's Economy.....	28
Tulagan Tukhtaraliev, G'aniev Muhammadjon Xalilovich	
Resurs soliqlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish.....	31
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi	
O'zbekistonda muqobil energiya manbalaridan foydalanish elektrotexnika sanoati rivojlanishining istiqboli sifatida.....	34
Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li	
Oliy ta'limning raqobatbardoshligini ta'minlashda ta'lim sifatining mohiyati va asosiy tamoyillari (O'zbekiston misolida).....	40
Egamov Sevinchbek Maxsud o'g'li	
Financial Mechanisms of Supporting Textile Products Export.....	46
Gaybullayeva Gulbaxor Maxmudovna, Yakubova Ugiyoy Mamasoliyeva	
O'zbekiston Respublikasida hududlarni mutanosib barqaror rivojlantirish masalalari va yechimlari.....	49
Hojiyev Tal'at Toshpo'latovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar biznesini shakllantirish yo'llari.....	54
Ibodullayeva Malohat Sirojiddin qizi	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning xorijiy tajribasi.....	57
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Turizm sohasi rivojlanishining istiqbollari.....	61
Ergashev Rahmatulla Xidirovich, Jabborova Zuhra Abdig'ani qizi	
Jahonda kabel bozorini rivojlantirish xususiyatlari va tendensiyalari.....	68
Uralov Olimjon Mahammadjonovich	
Namangan viloyatida yoshlarning iqtisodiy faolligi ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish.....	72
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar.....	77
A. I. Raxmatov	
Трансформация внешнеторговых связей Республики Узбекистана.....	83
Ахмедова (Жабборова) Нилуфар Икболжон кизи	
Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili.....	88
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Turizmning mohiyati xususida nazariy yondoshuvlar va ularning tahlili.....	94
R. I. Pardayev	
Katta hajmga ega bo'lgan maxsus qurtxonalarda boqilayotgan ipak qurtlariga harorat va namlikni ta'siri.....	101
Raxmanova Xurinislo Egamovna	
Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning ahamiyati.....	104
Rajjaboyeva Dildora Zakirovna	
Banklarda stress-test asosida ESG-risklarni baholash.....	110
Nilufar Sharipova	
Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarda ekologik va ijtimoiy risklarni baholash va boshqarish tizimini joriy etishning ahamiyati.....	114
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li	



Qimmatli qog'ozlarni qiymatini baholash usullari va modellari.....	122
Botirxo'ja Aziza Faxmuddin qizi	
Sanoat ishlab chiqarishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari.....	127
Davronbek Sharibjonovich Raximov	
Mamlakatimizda innovatsiyalarni moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili.....	133
Aminov Farrux Farxadovich	
Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy hisobot tahlilini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	138
G. J. Jumayeva	
Qurilish sohasida logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanganlarning amaliy jihatlari....	141
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalini boshqarishdagi muammolar	146
Nematova Shaxlo Egamberdiyevna	
Aholi daromodlari va omonatlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	149
Xakimov Zohid Norbo'tayevich	
Tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonini intellektuallashtirish algoritmini yaratish.....	158
Zoirov O'lmas Erkin o'g'li	
Mintaqa iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini moliyalashtirish samaradorligini baholash	164
Chilmatova Dilnoza Abdurahimovna	
Возможности внедрения и развития исламских банковских продуктов в рынок Узбекистана.....	168
Иноятова Камола Фуркатовна	
Davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rni	172
X. X. Ikramov	
Korporativ boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	176
Abdug'aniyev Muhammadamin Abdug'affor o'g'li	
Hududiy kambag'allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati (Qashqadaryo viloyati misolida).....	182
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Alisher Yunusaliyevich Safarov	
Kichik biznesga mahalliy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanishda franshizaning roli	189
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich	
Tijorat banklarida marketing strategiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari.....	193
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich	



KORXONALARDA INVESTITSIYALARNI MOLIYALASHTIRISH MANBALARI VA USULLARINING TAHLILI



Kuziyeva Nargiza Ramzanovna
Iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li
TDIU talabasi

Annotatsiya: Maqolada korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarini to'g'ri aniqlashda investor korxonaning rivojlanish strategiyasi, korxona moliyaviy holati va imkoniyatlariga hamda korxona tomonidan tashkil etilgan kompleks chora-tadbirlarning dolzarb jihatlari yoritib berilgan. Shu bilan birga, korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili asosida korxona investitsion salohiyatini baholash bo'yicha uslubiyoitini takomillashtirish yo'nalishlari belgilab berilgan.

Kalit so'zlar: investitsiya, investitsiyalarni moliyalashtirish, investitsion faoliyat samaradorligi, investitsion faoliyat, investitsiya siyosati.

Abstract: In the article, the development strategy of the investor's enterprise, the financial situation and capabilities of the enterprise, as well as the relevant aspects of the complex measures organized by the enterprise, are highlighted in the correct determination of the sources and methods of financing investments in enterprises. At the same time, based on the analysis of the sources and methods of financing investments in enterprises, directions for improving the methodology for assessing the investment potential of the enterprise have been determined.

Key words: investment, investment financing, efficiency of investment activity, investment activity, investment policy.

Аннотация: В статье освещены стратегия развития предприятия-инвестора, финансовое положение и возможности предприятия, а также соответствующие аспекты комплекса мер, организуемых предприятием, по правильному определению источников и методов финансирования инвестиций в предприятия. При этом на основе анализа источников и методов финансирования инвестиций в предприятия определены направления совершенствования методики оценки инвестиционного потенциала предприятия.

Ключевые слова: инвестиции, финансирование инвестиций, эффективность инвестиционной деятельности, инвестиционная деятельность, инвестиционная политика.



KIRISH

Hozirgi kunda korxonalar moliyaviy resurslarni jalb qilish zarurati va ularni cheklash, investitsiyalarni baholash va ko'paytirish masalalari bilan bog'liq muammolarga duch kelmoqdalar.

Investorga investitsiya obyektining holati, "kelajakdagi investitsiyalarning ishonchligi, ulardan foydalanishdan kutilayotgan natijalar to'g'risida tasavvur hosil qilish imkonini beruvchi xususiyat bu korxonaning investitsion jozibadorligidir"¹.

Bir tomondan, mablag'larni investitsiyalash bo'yicha, ikkinchi tomondan, kompaniyaning moliyaviy holatini yaxshilash va uning investitsion jozibadorligi darajasini oshirish bo'yicha yuqori sifatli boshqaruv qarorlarini qabul qilish kabi muhim hujjatlar hali ham ishlab chiqilmoqda. Bular, xususan, korxonaning har tomonlama barqaror rivojlanishi va uning investitsion jozibadorligini ta'minlash, investitsiya jozibadorligini baholashning yaxlit, adekvat va umume'tirof etilgan tizimini shakllantirish masalalarini bog'lash va boshqalarni o'z ichiga olishi kerak.

Fikrimizcha, innovatsion faoliyatni moliyalashtirish – bu yangi turdagi mahsulotlarni loyihalashtirish, yaratish va ishlab chiqarishni tashkil etish, yangi uskunalar, texnologiyalar, xizmatlarni joriy etish, yangi tashkiliy shakllar va boshqaruv usullarini ishlab chiqish va qo'llashga yo'naltirilgan mablag'lardan foydalanish jarayonidir.

Innovatsion ishlanmalarni moliyalashtirishning ko'plab shakllari mavjud bo'lib ulardan eng ko'p foydalaniladiganlari quyidagilar hisoblanadi: foyda, kreditorlik qarzlari va vaqtincha bo'sh turgan mablag'lardan foydalanish orqali; davlat tomonidan moliyalashtirish; aksiyadorlik shaklida moliyalashtirish; kreditlar, venchur moliyalashtirish; lizing; forfeiting; aralash moliyalashtirish.

Milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida uning innovatsion salohiyatini oshirish hamda korxonalarda innovatsion faoliyatni moliyalashtirish imkoniyatlaridan keng foydalanish nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlashga balki mamlakatning xalqaro darajadagi raqobatbardoshligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Jahon bozori kon'yunkturasidagi o'zgarishlar sharoitida korxonalarni innovatsion rivojlantirish yo'nalishlarini aniqlash dolzarb hisoblanadi.

Korxonalarda investitsiyalarni mukammal moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili asosida korxona investitsion salohiyatini baholash bo'yicha uslubiyat korxonaning investitsion jozibadorligi va undagi investitsion faollik o'rtasidagi obyektiv holda mavjud bo'lgan o'zaro aloqadorlikni hisobga oladi, bu esa, investitsion iqlimni yaxshilash bo'yicha korxonani rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqishda muammoli nuqta va ko'rsatkichlarni aniqlashga imkon beradi.

Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarini to'g'ri aniqlashda investor korxonaning rivojlanish strategiyasiga, korxona moliyaviy holati va imkoniyatlariga hamda korxona rahbariyati tomonidan olib borilayotgan kompleks chora-tadbirlarning nechog'li bozor munosabatlariga mos kelayotganiga qarab qaror chiqaradi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Ayni damda mutaxassislar tomonidan korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarini aniqlash bo'yicha keng qo'llaniladigan uslubiyot mavjud emas.

Oxirgi yillarda mazkur mavzu bo'yicha tadqiqot olib borgan eng mashhur va tanikli mutaxassislar I.Grishin, A.Shaxnazarov, I.Royzman kabi olimlar bo'lib, ularning tadqiqotlarida bir qancha xorijiy uslubiyotlar (Dou-Djons, sanoat faolligi indekslari, korxona rahbarlarini kon'yunkturaga oid so'rovlar tizimi, Garvard biznes-maktab uslubi, Teyn-Uoters, Kotler-Xeyzler, "The Economist", "Fortune", "Euromoney" jurnallari va boshqa uslubiyotlar) keng qo'llanilmoqda.

Investitsion faoliyat samaradorligini aniklash uslubiyoti yuzasidan xorijiy amaliyotning ijobiy namunalari Garvard biznes maktabi vakillari - Geyn-Xeyzler ishlarida, "The Economist", "Fortune" kabi jahon iqtisodiy jurnallari faoliyatida, "Moody's", "Standard&Poor" kabi ekspert agentliklari faoliyatida keng uchraydi.

Jixarevich B.S., Limonov L.E., Junda N.B.lar fikricha, "investitsion faoliyat samaradorligi sarmoyani qo'yishdan tushgan tushumning darajasi orqali aniqlanadi"². Shuningdek, Savelev Yu.V. investitsion faoliyat samaradorligini aniqlash yuzasidan investitsiya hajmini izohlash, ularning gorizontaal va vertikal bo'yicha tarkibini tahlil qilishga asoslangan yondoshuvini asoslashga harakat qilgan³.

Ushbu qarashlar, alohida olingan korxonalarda investitsion faoliyat samaradorligining muhim asosi bo'lmish – uning investitsion salohiyatini oshirib borish bilan birday vazifalar qo'yishini to'liq e'tiborga olmaydilar.

1 urrl: <http://www.apqc.org>.

2 Жихаревич Б.С., Лимонов Л.Э., Жунда Н.Б. и др. Региональная экономика и пространственное развитие. Учебник в 2-х томах. – М.: Юрайт, 2014.

3 Савельев Ю.В. Управление конкурентоспособностью региона: от теории к практике. – Петрозаводск: КарНЦ РАН, 2010 г. – 516 с.



Bizning fikrimizcha, korxonalarning investitsion salohiyati – bu korxona erishgan va ega bo'lgan iqtisodiy salohiyat, raqobatbardoshlik ta'minlanganligini barcha omillari va ustunliklari, samarali investitsion faoliyat ko'nikma va tajribalari, investitsion rivojlanish istiqbollarini ko'ra olish qobiliyati, mavjud institutsional va kadrlar ta'minoti majmuidir.

Bu borada olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, korxona investitsion faoliyati samaradorligi, korxona investitsion salohiyati, korxona investitsion salohiyat ustunligi hamda korxona investitsion salohiyatini samarali boshqarish yo'nalishlari haqida aniq tushunchalar ilmiy jihatdan yetarlicha yoritilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur ilmiy maqolada guruhlash, tizimli qiyosiy tahlil va tizimli yondoshuv, ekspert va taqqoslama tahlil, bashoratlash, ma'lumotlarni statistik ishlanmasi metodlari va boshqa zamonaviy usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Investitsiya resurslari investitsiya obyektlariga investitsiyalarni amalga oshirish uchun jalb qilingan barcha turdagi moliyaviy aktivlarni ifodalaydi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida investitsiya resurslarini shakllantirish manbalari juda xilma-xildir. Bu investitsiya manbalarining mazmunini aniqlash va ularning tasnifiga aniqlik kiritish zaruriyatini belgilaydi.

Korxona nuqtai-nazaridan budjet investitsiyalari, kredit tashkilotlari, sug'urta kompaniyalari, nodavlat pen-siya va investitsiya fondlari va boshqa institutsional mablag'lar investorlari ichki emas, balki tashqi manbalardir. Korxonadan tashqari manbalarga investitsiya maqsadlarida aksiyalarni sotish, obligatsiyalar, boshqa qimmatli qog'ozlarni joylashtirish, shuningdek, bank kreditlari ko'rinishidagi banklar yordamida jalb qilinishi mumkin bo'lgan aholi jamg'armalari kiradi⁴.

Investitsiya manbalarini tasniflashda, shuningdek, turli tashkiliy-huquqiy shakllarning, masalan, xususiy, jamoaviy, qo'shma korxonalarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish kerak. Xususiy yoki jamoa mulkida bo'lgan korxonalar uchun ichki manbalar biznes egalari shaxsiy jamg'armalari sifatida harakat qilishi mumkin.

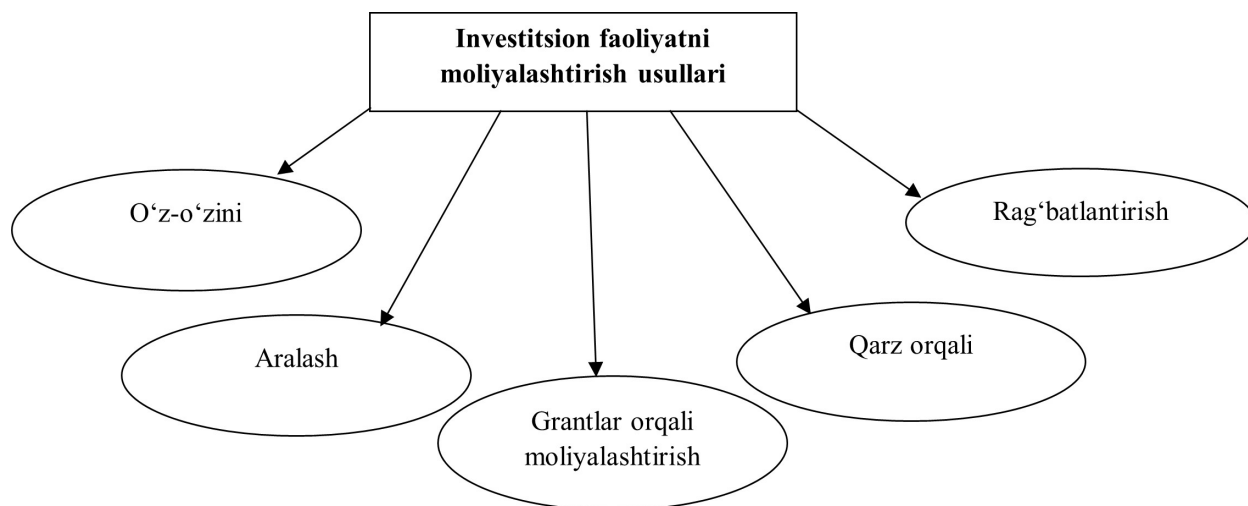
Xorijiy firmalar bilan birgalikdagi korxonalar uchun ushbu korxona uchun ichki manba sifatida xorijiy sheriklarning investitsiyalari ham hisobga olinishi kerak. Investitsion resurslarni shakllantirish manbalari o'z, qarz va jalb qilingan manbalarga bo'linadi, ularning asosiy xususiyatlari quyidagi jadvalda ko'rsatilgan.

1-jadval: Investitsion resurslarni shakllantirish manbalari

O'z manbalar	Qarz manbalar	Jalb qilingan manbalar
Qayta investitsiya qilingan sof foydaning bir qismi	Bank investitsiya kreditlari	Aksiyalarni chiqarish
Amortizatsiya ajratmalari	Korxona tomonidan obligatsiyalar chiqarish	Uchinchi tomon investorlarining ustav fondiga badallari
Sug'urta summasi	Soliq investitsiya krediti	Tijorat va davlat idoralari tomonidan maqsadli moliyalashtirish uchun bepul taqdim etiladigan tuzilma mablag'lari
Zararni qoplash	Moliyaviy lizing	
Ichki kreditorlar	Maqsadli davlat krediti	
Kechiktirilgan qarzlar		
Joriy aktivlarning safarbar qilingan qismi		
To'lov muddati bu yil tugaydigan uzoq muddatli moliyaviy investitsiyalar		

Investitsion ehtiyojlarni qoplash uchun foydalaniladigan manbalar turi korxonalar investitsiya faoliyatini moliyalashtirish usullarini belgilaydi. Investitsion faoliyatni moliyalashtirish usullari 1-rasmda keltirilgan.

4 Гридасов В. М. Инвестирование: Учебн. Пособие-4-изд./ В. М. Гридасов, С. В. Кривченко, О.Е. Исаева. – К.:Центр учебной литературы, 2018. – 315 с.



1-rasm: Korxonaning investitsiya faoliyatini moliyalashtirish usullari

Investitsion ehtiyojlarni moliyalashtirishning u yoki bu usulini tanlashda ularning xususiyatlarini hisobga olish kerak. Ular ham ijobiy, ham salbiy bo'lishi mumkin.

Foydalanilayotgan manbalarining ijobiy va salbiy sifatlarining qisqacha tavsifi 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval: Investitsion ehtiyojlarni moliyalashtirish manbalarining xususiyatlari

Moliyalashtirish manbalari			
Shaxsiy		Qarzga olingan va jalb qilingan	
Ijobiy tomonlari	Kamchiliklari	Ijobiy tomonlari	Kamchiliklari
Jalb qilish qulayligi va tezligi	Cheklangan hajm	Diversifikatsiya	Jalb qilish va ro'yxatdan o'tish bilan bog'liq qiyinchiliklar
Investitsion kapitalning rentabellik darajasi mezoniga ko'ra yuqori rentabellik			Jalb qilishning uzoq muddati
Xavfning sezilarli darajada kamayishi Ulardan foydalanishda korxonaning nochorligi va bankrotligi	Ulardan samarali foydalanish ustidan tashqi nazorat yo'qligi	Resurslardan foydalanish samaradorligini malakali tashqi nazorat qilish	Kafolatlarni taqdim etish zarurati (pullik asosda)
Korxona ta'sischi qo'lida boshqaruvning to'liq saqlanishi			Qarzni kechiktirish bilan bog'liq ravishda bankrotlik xavfi ortishi
Kichik moliyaviy xavf	Kompaniyaning strategik imkoniyatlari cheklangan	O'z (shaxsiy) kapitali qiymatining o'sishi	Foizlar va dividendlarni to'lash zarurati tufayli investitsiya faoliyatidan olingan daromadning bir qismini yo'qotish
			Kompaniya faoliyatini boshqarishning qisman yo'qolishi

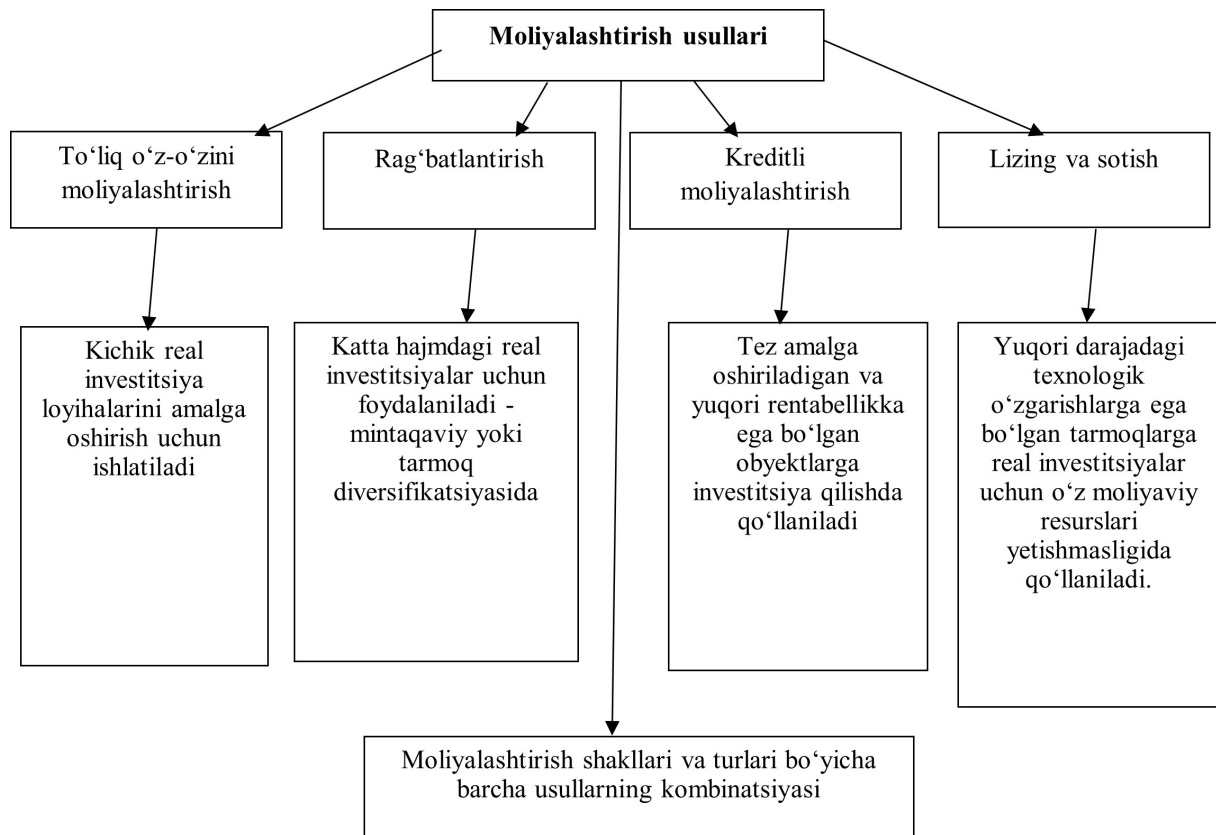
Moliyalashtirish manbalaridan foydalanish bo'yicha yakuniy qaror korxonaning tegishli mutaxassislar tomonidan tasdiqlanishi va tashkilotning yuqori rahbariyati tomonidan tasdiqlanishi kerak⁵.

Shuni ta'kidlash kerakki, investitsiya faoliyatini moliyalashtirishning barcha manbalari korxona uchun ulardan foydalanish yo'nalishini belgilaydigan xususiyatlarga ega. Biroq, ularning moliyaviy va investitsiya strategiyasiga va kompaniyani rivojlantirishning umumiy strategiyasiga ta'sirida qarama-qarshilik mavjud.

5 Симоненко Л.И. Инвестиционный процесс в Украине в условиях переходной экономики / Л.И.Симоненко // Деньги Украины. – 2008. - №5. – С.126-145.

Shuning uchun investitsiya ehtiyojlarini qondirish muammolarini hal qilishda quyidagi belgilarga ko'ra moliyalashtirish manbalarini ko'rib chiqish kerak: manbadan foydalanishning realligi (uning mavjudligi); potensial manba sig'imi; foydalanishning iqtisodiy samaradorligi; manbaning xavf darajasi⁶.

Moliyalashtirish usullariga kelsak, ularning har biri ma'lum omillar bilan shartlangan bo'lib, ular -rasmda ko'rsatilgan ma'lum shartlar mavjud bo'lganda qo'llaniladi.



2-rasm: Investitsiya faoliyatini moliyalashtirish usullari

Tadqiq maqsadidan kelib chiqib, endi investitsiyalarni moliyalashtirishning mavjud manbalarini batafsil ko'rib chiqishga harakat qilamiz.

Korxonalarning foydasi investitsiyalarni to'ldirishning muhim va eng kam riskli vositasi bo'lsa-da, bugungi kunda investitsiya ehtiyojlarini qoplash manbai sifatida foyda deyarli ishlatilmaydi. U faqat yakka tartibdagi, yuqori rentabelli korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbai hisoblanadi. Samarasiz soliq tizimi, ishlab chiqarishning ommaviy norentabelligi va ommaviy defoltlarning hozirgi sharoitida mamlakatda amortizatsiya fondiga nisbatan sezilarli investitsiya ehtiyojlarini qoplash manbai sifatida foyda ancha kam.

Yuqori darajadagi foydani ta'minlay oladigan korxonalar sonining kamligi ortiqcha soliq bosimi tufayli zarur miqdorda o'z investitsiya resurslarini shakllantirish imkoniyatiga ega emas⁷.

Investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari orasida amortizatsiya ajratmalari kapital qo'yilmalarni amalga oshirishda kompaniyaning o'z mablag'lari tarkibiga kiradi va an'anaviy ravishda eng muhim hisoblanadi. Umuman olganda, iqtisodiyotda hisoblangan amortizatsiya miqdori chiziqli ravishda oshadi, bu asosan, obyektlar qiymatining biroz o'sishi sharoitida hisoblash, bir xil usullardan foydalanishni ko'rsatadi.

Shu bilan birga, asosiy fondlarning ishlash ko'rsatkichlari har yili o'sishi kuzatilmoqda, bu iqtisodiyot va sanoatni keng ko'lamlı texnik va texnologik inqirozga yaqinlashtiradi. Bu qisman davlatning amaldagi qonunchiligi korxonalarning o'zlari amortizatsiya siyosatini amalga oshirishlariga imkon bermasligi bilan bog'liq bo'lib, bu xo'jalik faoliyatining ijobiy natijalari tufayli to'plangan asosiy fondlarni takror ishlab chiqarishga kapital qo'yilmalarni moliyalashtirish manbalari hajmini oshirishni ta'minlamaydi. Albatta, investitsiyalarni moliyalashtirishning ishonchli manbai sifatida amortizatsiyani tiklash, uni noto'g'ri ishlatish imkoniyatini cheklash kerak. Jamg'arilgan amortizatsiya miqdorini oshirish uchun korxonalar nafaqat amortizatsiya normalarini, balki uning obyektlari qiymatini ham oshirishlari kerak. Ya'ni turli moliyalashtirish manbalari hisobiga investitsiya ehtiyojlarini qondirish muammolarini hal qilishda quyidagi belgilarga ko'ra moliyalashtirish manbalarini ko'rib chiqish kerak: manbadan foydalanishning realligi (uning mavjudligi); potensial manba sig'imi; foydalanishning iqtisodiy samaradorligi; manbaning xavf darajasi⁶.

6 Удачных О.А. Управление инвестиционной деятельностью промышленного предприятия: Учебн. пособие.3-изд. / О. О. Удачных. – К.: Центр учебной литературы, 2015. – 292 с.

7 Татаренко Н.А. Теории инвестиций: Учебн. пос.-3-изд. / Н. А. Татаренко, А. М. Поручитель. – К.: КНЭУ, 2014. – 324 с.



o'jlarini ta'minlash natijasida asosiy fondlarni jadal joriy etishni rag'batlantirish lozim. Bunday tizim iqtisodiy munosabatlar ishtirokchilarining teng huquqliligi tamoyilini mustahkamlashga qodir: davlat umumiy iqtisodiy siyosat strategiyasi va taktikasi maqsadlaridan kelib chiqqan holda amortizatsiya mexanizmini tartibga soladi; korporativ tuzilmalar o'zlarining tijorat manfaatlarini hisobga olgan holda belgilangan xulq-atvor qoidalariga rioya qilish majburiyatini oladilar; iste'molchilar asosiy ishlab chiqarish bazasini jadal yangilash hisobiga ishlab chiqarilgan sifatli mahsulotni olishadi.

Shularni hisobga olgan holda, davlat amortizatsiya siyosati davlat budjeti manfaatlari va korxonalarning investitsiya manfaatlarining mavjud nomutanosibligini bartaraf etish, shu bilan birga, korxonalar o'zlarining asosiy va aylanma mablag'larini takror ishlab chiqarishni ta'minlash shartlari sifatida moliyaviy ahvolni yaxshilashga hissa qo'shish vazifasini bajaradi. Faqat shu tarzda sanoat ishlab chiqarishida jozibador investitsiya muhitini yaratish va uning texnologik darajasini doimiy oshirishni ta'minlash mumkin.

Investitsion ehtiyojlar uchun kredit manbalari orasida, odatda, uzoq muddatli va qisqa muddatli bank kreditlari asosiy rol o'ynaydi va qisqa muddatli kreditlar, odatda, aylanma mablag'lar taqchilligini to'ldirish uchun ishlatiladi. Ilgari bunday vaziyat yuzaga kelgan, banklar amalda uzoq muddatli kreditlar bermaganligi sababli kredit tizimi milliy iqtisodiyotdagi investitsiya jarayonlariga kam ta'sir ko'rsatdi. Iqtisodiyotning barqarorlashuvi sharoitida bank kreditlarining tarkibi yaxshilandi, ammo mamlakat iqtisodiyotining inqirozga kirishi ssuda kapitali bozoridagi vaziyatning yomonlashishiga olib keldi (cheklangan resurslar, kredit stavkalarining oshishi, qisqa muddatli kreditlarning ustunligi).

Aksariyat mahalliy va xorijiy olimlarning fikricha, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish investitsiya faoliyatini jonlantirishning muhim vositalaridan biridir. Bu, ayniqsa, oziq-ovqat sanoati korxonalari uchun xarakterlidir.

Mahalliy moliyaviy resurslar tanqisligi sharoitida xorijiy investitsiyalarni rivojlantirish faqat qulay investitsiya muhitini yaratish va barqaror iqtisodiy rivojlanish sharoitidagina mumkin.

Chet el kapitalini oluvchi davlatlar mamlakat real sektoriga xorijiy infuziyalarni olish huquqi uchun jiddiy raqobat tufayli doimo bir qadam oldinda bo'lishi kerak.

Investitsion faoliyatga ta'sir qiluvchi investitsiya ehtiyojlarini qoplash manbasini tanlash korxonalarga majburiyatlar tarkibiga, investitsiya faoliyatining tavakkalchilik darajasiga ta'sir qilish imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, korxonaning investitsion ehtiyojlari real va moliyaviy investitsiyalar uchun jalb qilinishi mumkin bo'lgan barcha turdagi resurslar hisobidan qondirilishi kerak.

Korxona har xil turdagi investitsiya resurslarini tanlash va nisbatlariga ehtiyotkorlik bilan yondashishi va ularni shakllantirishning samarali siyosatini amalga oshirishi kerak. Investitsion ehtiyojlarni qoplashning aniq manbasini tanlash manba tannaxini va korxonaning moliyaviy, soliq va tijorat siyosatiga ta'sirini, investitsiya qarorini amalga oshirishdagi risk darajasini har tomonlama tahlil qilish bilan ta'minlanadi.

Umuman olganda, korxonalarda investitsiyalarni mukammal moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili asosida korxona investitsion salohiyatini baholash bo'yicha uslubiyot korxonaning investitsion jozibadorligi va undagi investitsion faollik o'rtasidagi obyektiv holda mavjud bo'lgan o'zaro aloqadorlikni hisobga oladi, bu esa, investitsion iqlimni yaxshilash bo'yicha korxonani rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqishda muammoli nuqta va ko'rsatkichlarni aniqlashga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Гаджиев Ю.А. Зарубежные теории регионального экономического роста и развития. // Экономика региона, выпуск 2-й, 2009 г., с. 45-62.
2. Дэниэлс Дж.Д., Радеба Л.Х. Международный бизнес: внешняя среда и деловые операции. 4-е изд. – М.: Дело ЛТД, 2014. 438с.
3. Доунс Дж., Гудман Дж. Э. Финансово-инвестиционный словарь. 3-е изд. М.:Инфра-М, 2017. - 255с.
4. Савельев Ю.В. Управление конкурентоспособностью региона: от теории к практике. – Петрозаводск: КарНЦ РАН, 2010 г. – 516 с.
5. Сивакова С.Ю. Формирование инвестиционного климата с целью привлечения иностранных инвестиций (На примере Смоленской области): дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 – Санкт-Петербург, 2014 - с. 22.
6. Ломакин В.К. Мировая экономика. Учебник. / 4-е изд. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012 г. – 671 с.
7. Moore M., Schmitz H. Idealism, realism and the investment climate in developing countries- Sussex: Institute of Development Studies, 2016. -p.22.
8. World Investment Report-2022: Global Investment Trends and Prospects. UNCTAD/WIR/2022. <https://worldinvestmentreport.unctad.org/world-investment-report-2022/chapter-1---global-investment-trends-and-prospects/#fdi-flows>.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.



Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.